

บทที่ 5

ภาวะซ้อนร้นทางสังคมการเมืองของเพลงกล่อมเด็กไทย

ในอดีตสังคมไทยถูกหล่อหลอมด้วยจิตสำนึกทางด้านความเชื่อด้วย “พลังอำนาจ” ต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนสู่ปลายทางของชีวิต ด้วยอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้าหรือเทวดา ผีสางนางไม้ ฯลฯ จนก่อให้เกิดมูลเหตุของนักปกครองที่สถาปนาฐานะตนเองเป็นเสมือนสมมุติเทพ เพื่อดำรงสังคมให้สืบต่อเผ่าพันธุ์และรักษาสถานะอันยิ่งใหญ่ให้แก่มหาชนออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยการสร้างกรอบความคิดให้แก่ผู้คนหรือประชาชน และการชักจูงให้เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันอันก่อให้เกิดสังคมของตนเอง ในรูปแบบของพลังอำนาจที่สามารถลงโทษผู้ที่ไม่ประพฤติตามแนวทางที่ผู้ปกครองวางไว้ได้อย่างชอบธรรม

เข้าหลอมดังกล่าวถูกสร้างมาจากสังคมพื้นฐานคือครอบครัวด้วยวิธีการบ่มเพาะ ความกตัญญูต่อ บิดามารดา บุพการี เมื่อออกมานอกบ้านควรแสดงอาการเคารพนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ เชื้อ พึงครูบาอาจารย์ และจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน กระบวนการเหล่านี้มีจุดประสงค์เดียวกันคือ การตอบแทนพระคุณ เพื่อให้เกิดศูนย์รวมทางอำนาจในการดำรงอยู่ของสังคม ดังนั้นภาวะซ้อนร้นของอำนาจจึงเปรียบเสมือนกลไกในการควบคุมสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม จากการบันทึกเหตุการณ์ในอดีต พบว่าประวัติศาสตร์สามารถเปลี่ยนแปลงเรื่องราวได้ตามสถานการณ์การเมืองที่อยู่ภายใต้อำนาจของผู้ใด ความชอบธรรมก็จะปรากฏกับบุคคลที่ครองอำนาจดังกล่าว ด้วยเหตุนี้การศึกษาเหตุการณ์ในอดีต จากประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่สิ่งที่ควรยึดเป็นหลักได้แน่นอน แต่การศึกษาวรรณกรรมเป็นสิ่งที่สามารถบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ไว้อย่างซื่อสัตย์ โดยเฉพาะเพลงกล่อมเด็ก ซึ่งเป็นการสะท้อนพื้นฐานของวิถีชีวิต และเป็นกุญแจที่ไขไปสู่บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง อีกรูปแบบหนึ่ง

5.1 รูปแบบของภาวะซ้อนร้น

จากการศึกษาการแอบแฝงทางอำนาจของสังคมไทยในอดีต อาจกล่าวได้ว่า การเกิดขึ้นของอำนาจนั้นมาจากความต้องการต่อสู้กับภัยธรรมชาติ และก้าวมาสู่การควบคุมธรรมชาติ ด้วยการบูชาสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น เทวดา พญาแถน เป็นต้น เพื่อให้รอดพ้นจากภัยพิบัติทั้งหลาย การรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมเช่นนี้เป็นการแสดงถึงพลังซึ่งนำไปยังอำนาจการต่อรอง และอื่นๆ ตามมา กระบวนการทางอำนาจดังกล่าว สามารถแบ่งได้ดังนี้

5.1.1 ภาวะซ่อนเร้นที่อยู่เหนือธรรมชาติ

สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเป็นปัจจัยหนึ่งที่สามารถควบคุมคนในสังคมได้ เนื่องจากไม่มีผู้ใดต้องการพบกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยเชื่อว่าเป็นการลงโทษของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นจึงสร้างพิธีกรรมต่างๆ มาเป็นสื่อในการแสดงถึงความเคารพนบถน้อมต่อ เทวดา เจ้าทุ่ง เจ้าท่า เจ้าป่า เจ้าเขา ผีแดน ฯลฯ เพื่อเป็นนัยหนึ่งของการต่อรองความอยู่ดีกินดีของสังคม ด้วยการตั้งเครื่องเช่นบูชา อันมี ข้าวดอกคอกไม้ หมูเห็ดเคเปิดไก่ แล้วแต่ความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ตลอดจนเมื่อมีศาสนาเข้ามาสร้างศรัทธาร่วมกับกำหนดศีลธรรม ศาสนาจึงเป็นอีกกลไกหนึ่งที่เน้นย้ำให้ทำความดีและเชื่อเรื่องผลกรรม สิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในเนื้อร้องเพลงกล่อมเด็ก ดังนี้

การนับถือเทวดา

“ เทวดาลงหกล่นฟ้าไม่ตก	อกลูกจะแตกคราก <u>ผลกรรม</u> ลำบาก
ลูกนี้ก็ไม่ว่าชนข้างโนนา	ชนปลาในน้ำข้าวโพดข้าวฟ่าง
ผลไม้นานาขอเชิญแมวมมา	ว่าจะให้ขอฝนจะขอ <u>น้ำมนต์</u>
รดหัวแม่แมวบ้างขอเบียดำจ้าง	หามนางแมวมมาให้ลูกทั้งข้างกล้า
อย่าให้คายฝอยข้างเกวียนละสองร้อย	อ้อยล้าละขี้สับไปซื้อหมากคิบ
ถึงเมืองไซโยลูกสาวโตโต	เร่งให้มีลูกทั้งข้าวก็ให้ลูก
ลูกไม้อย่าให้แพงทำตาแดงแดง	ร่อนรับร่อนแร่ฝนก็เทลงมา ฯ”

สิ่งหนึ่งที่ศาสนาพยายามจะอธิบาย คือ ปฏิเสธความมกมายในเรื่องของภูตผี แต่ด้วยความเชื่อที่ยั่งยืนยังคงสร้างการปลูกฝังความกลัวต่อสิ่งดังกล่าวด้วยชุดเล็กเพื่อเป็นเครื่องมือของการควบคุมเด็ก ดังบทเพลงที่กล่าวไว้

“ นอนสาเดื่อหล้า	นอนสาแม่สีก้อม
อย่าสิให้กางค้ำข่าน <u>ผีพ่าย</u>	อย่าสิให้กางงายข่าน <u>ผีเป่า</u> ”

และในบทที่ว่า

“ <u>ผีโพงเป่า</u> ขึ้น <u>เผ้าพญาผี</u>	เป็นไคมีไผให้ไผฮ้อง
มิ่งไปจ้องกินดับกินไค”	

“ <u>เปรคใหญ่</u> เอย	เดินมาเลขมาเอาคนล่อง
ดอนค้ำมาเอย	กลัวเปรคอย่าร้อง

ภาวะซ่อนเร้นโดยการทรงเจ้าเข้าทรง เป็นอีกกระบวนการหนึ่งทางสังคมที่ยังคงผลิตซ้ำทางความคิด ในเรื่องสิ่งลึกลับ โดยการดอกล้ำความเชื่อเดิม แต่วิธีการนี้เป็นการดึงเอาร่างกายมนุษย์มาเป็นสื่อกลางของการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสามารถสร้างพิธีกรรมต่างๆ ตามมา

“ คนเอยคนทรง	รูปร่างบรรจง
เข้ามาดกแต่งไว้	คูหน้าเจ้าขาว
เหมือนราวปีกไข่	ช่างงามกระไร
<u>เทวสวรรค์เอย</u> ”	

และบทที่ว่า

“ เจริญเอยเจริญลง	<u>เจริญพระองค์สี่ทิศ</u>
<u>เจริญเทวฤทธิ์ลงมา</u>	เข้าสู่ห้องข้าเจ้าคาคำเอย

นอกจากนี้ยังมีบทที่กล่าวถึงการประกอบพิธีกรรม ด้วยการเซ่นไหว้ผี เพื่อก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจ ที่จะได้รับความปลอดภัยจากสิ่งที่มีพลังอำนาจที่ซ่อนเร้น

“ ขนมหอดมัน	<u>เซ่นผีอินัน</u> ”
-------------	----------------------

เนื้อร้องเหล่านี้แสดงถึงความเชื่อเรื่องของผีทั้งหลาย โดยอาศัย ผีบรรพบุรุษ ซึ่งอยู่ใกล้วิถีชีวิตที่สุดมาคุ้มครองป้องกัน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังปรากฏความลึกลับในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังเช่น ความเชื่อที่เกี่ยวกับพระจันทร์ โดยเชื่อว่าสามารถคลบนกาลสิ่งต่างๆ ที่ปรารถนาได้ ซึ่งถือว่าเป็นการแสดงออกทางความคิดอีกทางหนึ่งที่น่ามาสู่อุดมคติภายในอำนาจอีกด้านหนึ่ง โดยดึงเอาความเร้นลับของสิ่งที่เหนือธรรมชาติมาเชื่อมโยงกับอำนาจอีกรูปแบบหนึ่ง ดังบทที่ว่า

“จันทร์เอยจันทร์เจ้า	<u>ขอข้าวขอแกง</u>
<u>ขอแหวนทองแดง</u>	ผูกมือน้องข้า
<u>ขอช่างขอม้า</u>	ให้น้องข้าขี่
<u>ขอเก้าอี้</u>	ให้น้องข้านั่ง
<u>ขอเตียงตั้ง</u>	ให้น้องข้านอน
<u>ขอละครให้น้องข้าดู</u>	

อีกความเชื่อหนึ่งที่ถูกลูกฝังอยู่ในความคิดของสังคมไทยมาช้านาน โดยเฉพาะทางภาคอีสาน เรื่องของพญานาค ที่พบในวรรณกรรมประเภทวรรณคดีที่นำมาร้องเป็นเพลงกล่อมเด็ก จากเรื่อง “มณีสัจจา” กล่าวว่า

“พ่อมิ่ง ไปเดือนข้างคาย แม่ไม่เสียดายเท่าพี่ชายเป็นขุนาคราช”

เนื้อร้องท่อนดังกล่าวถูกพบในเพลงกล่อมลูก โคราช ซึ่งยังคงถูกนำมาขับกล่อม พญานาค คือ ภูใหญ่ คุ้ย่าย มีอำนาจควบคุมพินน้ำหรือเมืองบาดาล ตามความเชื่อทางตำนานกล่าวว่า เป็นภูใหญ่ ที่มีหงอน สังคมเก่าในอดีต เช่น เขมร เชื่อว่าเผ่าพันธุ์ของตนเองสืบเชื้อสายมาจากพญานาค อย่างไรก็ตามยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ถึงคำจำกัดความของพญานาค เนื่องจากยังไม่มีผู้ค้นพบจนเป็นที่ประจักษ์ นักเขียนอย่างจิตร ภูมิศักดิ์ (2535) ได้กล่าวว่า แท้จริงแล้วนาค หรือนาคา เป็นเพียงชนเผ่าหนึ่งของอินเดียที่มีนาคคุ้ย่าย ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมในอดีต ดังนั้นชนเผ่าเหล่านี้จึงต้องอพยพมาอาศัยอยู่ตามเกาะต่างๆ เขมรเป็นอีกชนเผ่าหนึ่งที่สืบเชื้อสายมาจากอินเดีย ซึ่งมีอิทธิพลทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ต่อสังคมไทยสมัยโบราณอย่างมาก ความเชื่อนี้จึงจะปรากฏอย่างเข้มข้นทางภาคอีสาน ที่มีแม่น้ำโขงกั้น ด้วยเหตุนี้จึงมักเกิดประเพณีต่างๆ ที่ประกอบพิธีกรรมเพื่อเคารพบูชาพญานาค เช่น การสร้างสัญลักษณ์ที่เป็นรูปพญานาค ความเชื่อเรื่องบั้งไฟพญานาค เป็นต้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์หนึ่งทางอำนาจ ที่สร้างจินตนาการให้เกิดความกลัว ไม่กล้าทำลายหรือละเมิดกฎของแม่น้ำ ในขณะที่อีกกระบวนการหนึ่งได้ทำหน้าที่หล่อหลอมจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์แหล่งทำมาหากิน หลังจากพลังแห่งความกลัวได้ลดบทบาทลงนั่นเอง

การที่ต้องเผชิญกับสิ่งที่อยู่นอกธรรมชาติ เป็นสาเหตุของอำนาจที่ซ่อนอยู่ในความกลัว โดยแสดงออกมาในด้านของพลังความเชื่อในสังคมด้วยอุบายมากมาย เพื่อปลอบประโลมจิตใจให้ดำรงชีวิตได้อย่างรอดปลอดภัยจากภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้ และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เนื้อหาที่สอดแทรกอยู่ในเพลงกล่อมเด็ก ได้สะท้อนเหตุการณ์และแนวคิดต่อเรื่องของอำนาจ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้กับธรรมชาติ ด้วยการสร้างเงื่อนไขในการต่อรองและเรียนรู้ที่จะอยู่กับสิ่งนั้น เช่น การเซ่นไหว้บูชา การทรงเจ้าเข้าทรง การจุดบั้งไฟ การขอฝน ฯลฯ ล้วนหวังว่าเมื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้ จะไม่ลงโทษด้วยเหตุเภทภัยต่างๆ ทั้งยังคลบบันดาลให้ผลผลิตงอกงาม ความอุดมสมบูรณ์เกิดขึ้นอย่างฉิวฉิว

จากการศึกษารูปแบบของภาวะซ่อนเร้นในชั้นตอนแรกพบว่า พื้นฐานของภาวะซ่อนเร้นทางอำนาจเริ่มต้นที่ความกลัวภัยธรรมชาติ และได้สร้างเงื่อนไขด้วยความพยายามควบคุมสิ่งที่อยู่นอกธรรมชาติตามยุทธวิธีอันหลากหลาย เพื่อดึงเอาอำนาจมาอยู่ที่สังคมให้เกิดนัยทางสังคมของอำนาจที่ปรากฏในรูปแบบของพิธีกรรม และได้ถ่ายทอดมาสู่บทเพลงกล่อมเด็กซึ่งเต็มไปด้วยจินตนา

การที่สื่อถึงความรู้สึกที่แสดงออกมา โดยเนื้อร้องและทำนองมีบทบาทสัมพันธ์กับสังคมที่ทำหน้าที่จับกลุ่ม เช่นเดียวกับที่ได้มีการนำเอาข้อมูลทางดนตรีและข้อมูลทางวัฒนธรรมมาวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับสังคมนั้นๆ John Blacking (1976: 32 - 88) สิ่งก็ตามมาอีกด้านหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ที่สังคมมีต่อดนตรีหรือบทเพลง ในส่วนที่จะส่งผลต่อเนื้อร้องที่เข้าถึงเหตุการณ์ของบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ณ ช่วงเวลานั้น ที่ได้สะท้อนมาเป็นคุณค่าทางสังคมที่มีนัยเชิงอำนาจ ในรูปของนัยหนึ่งทางสังคมที่มาทดแทนอำนาจ เพื่อรวบรวมพลังทางสังคม ด้วยการสร้างศิลปะเพื่อเป็นนัยแห่งความอุดมสมบูรณ์ ที่ซ่อนพลังอำนาจของเทพเจ้าไว้ และต่อมาได้เป็นนัยเชิงสัญลักษณ์ของการเคารพบูชาในองค์กษัตริย์ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป การสร้างสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นเทวาลัย ศาลเจ้าที่ เจ้าฟัก เจ้าท่า ฝักรรพบุรุษ ตลอดจนการสร้างจินตนาการของปัจจัยการผลิต โดยการบูชาพระแม่โพสพ อันเป็นนัยแห่งข้าว พระแม่คงคาอันหมายถึงน้ำ พระแม่ธรณีคือเทพผู้คุ้มครองดิน พระพาย คือลม พระเพลิง คือสิ่งแทนเทพแห่งไฟ และพญานาค อันเป็นผู้ดูแลใต้ผืนน้ำ เป็นต้น ลักษณะของนัยดังกล่าว เมื่อศึกษาผ่านความเชื่อจะพบว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมด อันได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ และผลผลิต ล้วนเป็นปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐานเท่านั้น แต่เดิมไปด้วยนัยแห่งพลังอำนาจที่สามารถกำหนดวิถีชีวิตของสังคมในอดีตได้

ด้วยเหตุนี้เนื้อหาในเพลงกล่อมเด็กจึงมักปรากฏเหตุการณ์ที่สะท้อนถึงสังคมไทยในอดีต ทั้งที่ร้องเพื่อประกอบการเล่น และสามารถนำมาจับกลุ่มเด็ก ดังเช่น

“ แม่ศรีเอ๋ย แม่ศรีสาละ	ยกมือไหว้พระว่าจะมีคนชม
ขนคิ้วเจ้าค่อนคนคอเจ้ากลม	ซักผ้าปีคนชมแม่ศรีเอ๋ย”

เพลงดังกล่าวคือการละเล่นช่วงค่ำข้าวในอดีต ที่สร้างความเชื่อต่อการทรงเจ้าเข้าผีหลังการเก็บเกี่ยว โดยการบอกเล่าวิถีชีวิต เพื่อปลุกฝังโลกทัศน์หรือปรัชญา ที่รวมเข้ากับชีวิตให้คงอยู่บนแนวทางของรากฐานแห่งชีวิต จนกว่าไม่สามารถสนองได้อย่างเพียงพอต่อความต้องการของชีวิตนั่นเอง

5.1.2 ภาวะซ่อนเร้นของรัฐ

ความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตอันเนื่องมาจากการประกอบพิธีกรรมของมนุษย์ จำเป็นต้องอาศัยตัวแทนที่จะประกอบพิธีกรรมนั้น โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีความกล้าหาญและคุณลักษณะพิเศษต่างๆ เช่น สามารถติดต่อกับเทพเจ้าหรืออำนาจลึกลับที่เหนือธรรมชาติได้ เป็นต้น ในชนเผ่าโบราณผู้ที่เป็นตัวแทนต้องมีความเชื่อมโยงทางจิตวิญญาณ ดังนั้นจะพบว่าส่วนมากผู้ที่มีคุณลักษณะพิเศษดังกล่าวมักจะเป็นผู้นำของเผ่าหรือหัวหน้าเผ่านั่นเอง

การถืออ้างเอาพลังอำนาจที่เหนือธรรมชาติมาสร้างอำนาจให้เกิดขึ้นในตัวของผู้มนุษย์ดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการกำหนดชนชั้นภายในสังคมต่างๆ ความชัดเจนทางชนชั้นถูกแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ชนชั้นผู้นำหรือผู้ปกครอง และชนชั้นผู้ถูกปกครอง หรือเรียกได้อีกทางหนึ่งว่า “ชนชั้นสูง กับ ชนชั้นล่าง” สังคมไทยในอดีตได้แบ่งชนชั้นออกเป็น ชนชั้นปกครอง นำโดยพระเจ้าแผ่นดิน พระบรมวงศานุวงศ์ บรรดาขุนนางที่มีศักดิ์นา ส่วนชนชั้นล่าง ได้แก่ ไพร่ บ่าว ทาส ซึ่งไพร่จะเป็นกลุ่มคนที่มีมากที่สุด ในสังคม ไพร่ คือ ชายฉกรรจ์อายุ 18 ปี ขึ้นไป ต้องถูกเกณฑ์แรงงานให้หลวงเพื่อทำงานโยธา หรือยามศึกสงครามไพร่ดังกล่าวต้องสวมบทบาทเป็นทหารออกสู้รบ ไพร่เกิดขึ้นในสังคมไทยก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ภายหลังจากที่สังคมได้รับการพัฒนาจากสังคมทาสที่ถูกอำนาจเขมรครอบงำมาช้านาน เมื่อยุคทาสเสื่อมอำนาจลงระบบศักดินาจึงได้เริ่มก่อร่างขึ้น โดยได้ปรากฏในศิลาจารึกของสุโขทัยตอนหนึ่งที่กล่าวถึง “ไพร่ฟ้าหน้าใสรวมทั้งข้าไทย” (สมสมัย ศรีสุทธรพรม:2550) แสดงว่าไพร่เริ่มเกิดขึ้นในสังคมไทยหลังจากเป็นอิสระจากสังคมทาสของขอม ซึ่งตามศิลาจารึกของสุโขทัยที่มีเป้าหมายเพื่อโฆษณาความดีของอำนาจรัฐใหม่ที่สามารถหลุดพ้นจากปกครองของขอมได้สำเร็จ และพยายามลบล้างอิทธิพลบางส่วนทางวัฒนธรรมของขอมที่เคยครอบงำมาเป็นเวลานาน (เสถียร จันทิมาธร:2521) อย่างไรก็ตามเนื่องจากอาณาจักรสุโขทัยกำลังอยู่ในระยะสร้างอาณาจักร พ่อขุนรามคำแหงไม่เคยอ้างอำนาจมาจากสวรรค์ (พลศักดิ์ จิตร ไกรศิริ : 2522) แม้จะมีอำนาจการปกครองแต่คำประกาศออกมามีลักษณะแบบพ่อปกครองลูก สมัยอยุธยา มีการระบุลักษณะการเกณฑ์แรงงาน ไพร่อย่างชัดเจน และนับแต่แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ อำนาจของเจ้าขุนมูลนายในลักษณะศักดินา ที่ได้รับถ่ายทอดมาจากศาสนาพราหมณ์ได้ลงหลักปักฐานอย่างมั่นคงในทางระเบียบวิธีและการปฏิบัติ มีการตรากฎหมายเชษฐบาลขึ้นมาใช้ในหมู่ชนชั้นปกครอง เพื่อควบคุมข้าราชการอยู่ในขอบเขตที่กำหนด ถือเป็นการเริ่มต้นที่ทำให้ชนชั้นปกครองเหินห่างจากประชาชนยิ่งขึ้น ชีวิตของไพร่นั้นยากแค้นมาก ต้องทำงานให้หลวงเข้าเดือน ออกเดือน ต้องเตรียมอาหารและเครื่องมือไปเอง มีเวลากลับมาทำงานให้ครอบครัวเพียง 1 เดือน เมื่อครบกำหนดก็ต้องกลับเข้าเดือนอีก จนได้รับการบันทึกลงไป ในจดหมายเหตุของราชทูตชาวฝรั่งเศสผู้หนึ่งที่ชื่อ ลาลูแบร์ ซึ่งเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีในสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลูแบร์ได้กล่าวว่า “ในระหว่างที่พวกเขาถูกเกณฑ์ไปเข้าเวรยามมีกำหนด 6 เดือนนั้น เป็นงานหลวงที่เขาจะต้องอุทิศถวายเจ้าชีวิตทุกปี ก็เป็นภาระของภรรยา, มารดาและธิดาเป็นผู้หาอาหารไปส่งให้” (เดอ ลาลูแบร์ : 2510) ทางการจะออกตรวจตราขึ้นทะเบียนสักเลก ที่ข้อมือไพร่ตามหัวเมืองต่างๆ เพื่อนำมาใช้แรงงานหรืออาจเรียกเก็บส่วย ประเภท ของป่าที่มีราคา ช้างป่า ฯลฯ ซึ่งบทบาทของไพร่ได้เริ่มลดลงและเลือนหายไป ในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเปลี่ยนมาอยู่ในรูปของ “ภายี อากร” และ “การเกณฑ์ทหาร” แทนจนปัจจุบัน

การกล่าวถึงเหตุการณ์ในอดีตตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คนที่ได้ถูกแบ่งชนชั้น ในระบบศักดินาระหว่าง ผู้ดี และ โพร ได้ถูกส่งผ่านมาตามวรรณกรรมหลายรูปแบบ อาทิ ประเภทวรรณคดี โดยขอยกตัวอย่าง เรื่อง ขุนช้างขุนแผน เนื่องจากวรรณกรรมดังกล่าว มีลักษณะการถ่ายทอดเรื่องราววิถีชีวิตของสังคมไทยในอดีตได้ใกล้เคียงกับหลักฐานของทางจารีตประเพณี รวมถึงการตรากฎหมายและกฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งเกิดขึ้นราวๆ พุทธศตวรรษที่ 23 และต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ในเรื่องนี้มีกรกล่าวถึงชะตากรรมของโพร โดยเฉพาะ ขุนแผน ซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องก็อยู่ในฐานะโพรเช่นกัน ดังบทกลอนที่กล่าวว่า

“ขุนแผนบอกออกความไปตามแนว	<u>ฉันชื่อแก้วอยู่กองช้างหกเหล่า</u>
ราชการด้านทางไม่บางเบา	<u>เหน้อยเข้าเต็มทีก็หนีชน</u>
ทั้งพ่อแม่ภรรยาอีกหาไม่	<u>ยากไร้สารพัดจะขัดสน</u>
จึงคือคิงดรามเพราะความจน	<u>กลัวจะหนีเขาไม่พ้นเที่ยวชนมา</u>
<u>หมายจะมาอยู่ช่องของเจ้าคุณ</u>	<u>ได้ฟังบุญคุ้มกายไปภายหน้า</u>
<u>ถ้าเจ้าคุณปราณีมีเมตตา</u>	<u>ฉันจะอยู่เป็นข้าจนบรรลัย”</u>

และท่อนที่ว่า

“มาราวสนี่ชาติมันชั่วนัก	<u>จะลี้กไปให้เขาสักเจ็บฉาดหา</u>
<u>ข้อมือค้ำแล้วระกำทุกเวลา</u>	<u>โพล่กับบำแบกกันจนบรรลัย”</u>

เนื้อหาของกลอนที่ได้ถูกขับเป็นเสภาดังกล่าว และเล่าถึงเรื่องราวของโพรว่ามีชีวิตที่ยากแค้นเพียงใด ด้วยรัฐใช้อำนาจเข้าไปควบคุม โพรหลวงก็ทำงานให้ราชสำนัก ส่วนโพรที่มีมูลนายคุ้มหัวจะทำงานรับใช้ขุนนาง ซึ่งลักษณะการทำงานจะเบากว่างานหลวง ด้วยเหตุนี้จึงมีโพรที่ต้องการมีนายไว้คุ้มหัวตนถึงบางครั้งต้องยอมจ่ายเงินเพื่อขออยู่ในสังกัดมูลนายสักคน โดยการกู้ยืมจากเจ้านายและใช้ด้วยการนำ ลูก เมียมาเป็นบ่าวรับใช้ หรือบางครั้งยอมขายตัวเองเป็นทาส เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกเกณฑ์

ภาวะซ่อนเร้นแห่งรัฐทางชนชั้นของสังคมไทยในอดีต ได้ถูกกำหนดมาตามความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า โดยถือเอาตัวบุคคลว่าเป็นสมมุติเทพ หรือในนามของ “พระเจ้าแผ่นดิน” คือผู้ที่เปรียบเสมือนเทพเจ้าที่ลงมาปกครองมนุษย์ตามสวรรค์กำหนด โดยทางจีนเชื่อว่าเป็น โอรสสวรรค์ แนวคิดดังกล่าวจัดอยู่ในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สังคมไทยได้รับเอาแบบแผนการปกครองนี้มาจากเขมรซึ่งพัฒนามาจากสังคมทาส การบูชาเทพเจ้าได้เข้าสู่กระบวนการเคารพตัวบุคคลที่เปรียบเสมือนเทพ เมื่อ

เสียชีวิตไปแล้วตัวแทนของความเคารพบูชานั้นก็กลับไปสู่ความเป็นเทพเจ้าเหมือนเดิม ด้วยเหตุนี้จึงมีการสร้างสัญลักษณ์ไว้เพื่อสักการบูชา ดังเช่น ศิวลึงค์ คามคติของศาสนาพราหมณ์ ส่วนของสังคมไทยได้เริ่มมีการรวมตัวกันอาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีการบันทึกอยู่ตามศิลาจารึกและจดหมายเหตุของจีน โดยเรียกคนกลุ่มนี้ว่า ละโว้ ขณะเดียวกับการดำรงอยู่ของอาณาจักรสุโขทัย อย่างไรก็ตามในยุคนั้นศาสนาพุทธก็ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อแนวคิดทางการเมือง แนวคิดทางคตินพราหมณ์จึงเบาบางลง ซึ่งอาณาจักรสุโขทัยได้รับเอาแนวทางของศาสนาพุทธมาเป็นแนวคิดทางการเมือง ในเรื่อง บุญกรรม ดังนั้นกษัตริย์จึงเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการมีสูง ซึ่งใช้สิทธิอันชอบธรรมปกครองชะตาชีวิตของผู้อยู่ใต้อำนาจภายในราชอาณาจักร ในสมัยอยุธยาได้ขยายอาณาจักรมากขึ้น ความเข้มงวดในการเกณฑ์ไพร่พลจึงเป็นสิ่งสำคัญ ต่อการระดมแรงงานมาก่อสร้างปราสาทราชวัง ถางป่าเพื่อให้เป็นที่ดินสำหรับทำการเกษตร จากระบบสังคมทาสระหว่างชนเผ่าที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะ นายทาส และ ทาส ซึ่งสะท้อนภาพของยุคทาสจากศิลาจากลึกลงๆ ทั่วโลก โดยจะสร้างความเกรงกลัวให้ทาสซื้อสัจด์ก่อนาย และเห็นว่านายคือผู้มีบุญ เช่น พรรณนาถึงชีวิตที่มีบุญของนายทาสที่มีบิรวารถึงแปดหมื่นสี่พัน ๑ (ทีปกร:2541) เมื่อสังคมทาสได้พัฒนามาสู่ระบบศักดินา โดยนายทาสที่เข้มแข็งสามารถรวบรวมอาณาเขตและตั้งตนขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แล้วพระราชทานที่ดินจำนวนหนึ่งไปปกครองทาส จึงได้เลื่อนฐานะมาเป็น ไพร่ หรือ เลก

ศิลปะด้านวรรณกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของสังคมไทยในอดีต มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังที่ปรากฏอยู่ใน *ไตรภูมิพระร่วง* ของพระมหาธรรมราชาที่ ๑ พญาสิทธิ มีจุดประสงค์สนับสนุนอุดมการณ์ทางการเมืองแบบ “ธรรมราชา” สมัยต่อมา มีการแต่ง *ลิลิตโองการแช่งน้ำ* ซึ่งสนับสนุนอุดมการณ์ทางการเมืองแบบ “สมบูรณาญาสิทธิราช” และได้พัฒนามาเป็นการแปลและแต่ง *มหาชาติคำหลวง* ขึ้น ซึ่งเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองแบบ “พุทธราชา” วรรณกรรมดังกล่าวเป็นการเน้นถึงภาพของสังคมในชนชั้นสูง ส่วนภาพสะท้อนของสังคมทั้งหมดจะมีอยู่ในผลงานของศรีปราชญ์ บางชิ้น แต่วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ (Oral literature) อย่างเพลงกล่อมเด็ก ในเพลง “จันทร์เจ้าข้า” ได้สะท้อนภาวะซ่อนเร้นของอำนาจรัฐที่เป็นนัยทางสังคมการเมืองออกมา ดังบทว่า

“จันทร์เอ๋ยจันทร์เจ้า	ขอข้าวขอแกง
ขอแหวนทองแดง	ผูกมือน้องข้า
ขอช้างขอม้า	ให้น้องข้าขี่
ขอเก้าอี้	ให้น้องข้านั่ง
ขอเตียงตั้ง	ให้น้องข้านอน
ขอละครให้น้องข้าดู	.....”

ภาวะซ่อนเร้นที่บอกผ่านมาเป็นนัยของ ทองแดง ช้าง ม้า เก้าอี้ เตียง และละคร คือ ภาพสะท้อนของชีวิตไพร่ ที่ปราศนาในสิ่งที่ไม่มีและไม่สามารถมีได้ในเวลานั้น สิ่งที่สามารถร้องขอได้คงเป็นสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติดังเช่นดวงจันทร์ บทเพลง จันทร์เจ้าขา เป็นบทกล่อมเด็กที่น่าจะถือกำเนิดขึ้นในช่วงระยะเวลา สมัยอยุธยาตอนปลาย - ต้นรัตนโกสินทร์ โดยศึกษาจากนัยของละคร หรือละครใน ซึ่งสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ยังไปไม่ปรากฏว่ามี แต่มาปรากฏขึ้นครั้งแรกสมัยอยุธยาตอนปลายในรัชกาล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีการแต่งในหนังสือ “ปุโรหิตคำฉันท์” ครั้นเมื่อพระองค์สวรรคต การเล่นละครในได้หาย ไปเข้าใจว่าอยู่ในช่วง โศกเศร้าจึงไม่มีการฝึกซ้อม (สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ 2508) ซึ่งสอดคล้องกับจดหมายเหตุของ ลา ลูแบร์ ที่ได้บันทึกลักษณะของการละเล่นของสังคมไทย การอธิบายถึงละครของ ลา ลูแบร์ ไม่มีรูปแบบเหมือนละครในตามกฎที่ตั้งไว้ ผนวกกับมีการควบคุมไพร่อย่างเข้มงวดจากความรุ่งเรืองของอาณาจักรอยุธยา ย่อมน่าจะมีสาเหตุจากระบบเกณฑ์แรงงานดังกล่าว เมื่อเทียบกับสมัยกรุงธนบุรี และ กรุงรัตนโกสินทร์ โดย 2 สมัยหลังได้มีการผ่อนผันการเข้าเคียนลง อย่างไรก็ตามภาพสะท้อนที่ส่งผ่านมาในบทเพลงได้บอกเล่าถึงเหตุการณ์ในอดีตว่ามีสิ่งใดเกิดขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อแสดงออกทางความคิดอันเป็นอุดมคติที่ต้องการจะต่อสู้โดยงานศิลปะ ซึ่งเป็นสิ่งเดียวที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการระบายความรู้สึกและความคิดเพื่อแสดงออกถึงความขัดแย้งทางชนชั้นได้ เนื่องจากการต่อสู้ของชนชั้นไพร่จะปรากฏออกมาในรูปของกบฏเสมอ

เช่นเดียวกับบทเพลง

“ไปเมืองนครเหอ	ไปซื้อผ้าลายทองสลับ
ซื้อมาทั้งพับ	สลับทองห่างห่าง
หยิบนุ่งหยิบห่ม	ให้สมขุนนาง
สลับทองห่างห่าง	ทุกหมี่ขุนนางนุ่งเอ๋ย”

เนื้อหาเพลงกล่อมเด็กบทนี้ เป็นที่รู้จักกันทางภาคใต้ได้การกล่าวถึงผ้าลายทองที่ถือชื่อของ เมืองนครศรีธรรมราช โดยมีมือช่างทอหูก ที่แสดงถึงงานศิลปะบนผืนผ้า ซึ่งผลิตมาเพื่อเป็นเครื่องบรรณาการรับใช้ชนชั้นสูงของราชสำนัก มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้เนื้อหาของเพลงยังสะท้อนถึงงานศิลปะที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือของอำนาจผ่านระบบเกณฑ์แรงงาน โดยเฉพาะแรงงานหญิง เนื่องจากงานดังกล่าวต้องอาศัยความชำนาญและความประณีตของผู้หญิง ด้วยเหตุนี้จึงเกิดเหตุการณ์เกณฑ์แรงงานผู้หญิงจำนวนมากเพื่อรองรับอำนาจของราชสำนัก จนเกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าเมืองสงขลา และเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (ปราชญ์ ตรีทอง : 2548) เมื่อศึกษาถึงระบบการเกณฑ์แรงงาน มักจะเข้าใจว่าต้องเป็นชาย แต่เหตุการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่าหญิง ชาย ไม่สำคัญขอเพียงสร้างความมั่งคั่งให้ราชสำนักได้ แรงงานนั้นจะตกเป็นสิทธิ์ของรัฐ โดย

ชอบธรรมเสมอ นั่นเอง และการศึกษาค้นคว้าพบว่า มีบทเพลงที่มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับเพลงเมืองนคร ดังบทที่กล่าวไว้ว่า

“สา..เอ้อ..แม่ไก่ เเหอ	แม่ไก่หางหลุน
<u>ข้าหลวงออกมาวุ่น</u>	ชั้นซึกันจับเด็ก
<u>จับเอาโหมสาวสาว</u>	<u>บาวบาวไว้ทำหาคเล็ก</u>
ชั้นซึกันจับเด็ก	จับสินทั้งเมือง เอ้อ..เหอ..”

เนื้อหาของบทเพลง สามารถสร้างนัยทางความรู้สึกที่ขัดแย้งต่ออำนาจรัฐไว้อย่างชัดเจน การกล่าวถึงการกระทำของข้าหลวงในเชิงกดขี่ เนื่องจากการออกมาปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งของรัฐ โดยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ถึง รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พนักงานของรัฐออกไปสักเลกพลรบ หรือการออกไปเกณฑ์ไพร่หัวเมือง นอกจากนี้มีการส่งข้าหลวงออกไปเพื่อทำทะเบียนนา ที่ดินตามหัวเมืองต่างๆ ข้าหลวงดังกล่าวมักจะก่อความวุ่นวายกับไพร่และครอบครัวทุกครั้ง ด้วยลักษณะเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับเพลงเมืองนคร เพราะการออกไปเกณฑ์ไพร่ในครั้งนี้เป็นคราวเดียวกับที่เจ้าเมืองนครฯ ให้ออกไปเกณฑ์ผู้คน โดยเฉพาะผู้หญิงที่เป็นช่างทอหูกของเมืองสงขลาถูกกวาดต้อนไปเมืองนครฯ ในตอนนั้นเมืองสงขลาฯ ขึ้นต่อเมืองนครศรีธรรมราชอยู่ และพวกผู้ชายถูกนำไปเป็นมหาคเล็กนั่นเอง เนื้อหาที่แสดงถึงความรู้สึกขัดแย้งต่อรัฐยังได้ปรากฏอยู่ในหลายบทเพลงของทางภาคใต้ ได้แก่บทที่กล่าวไว้ว่า

“สา...เอ้อ น้อนนอน เเหอ	น้อนนอนให้หลับหลับ
<u>พ่อไปซัดดาทัพ</u>	<u>ที่เมืองตานี</u>
จมีโขมิซัย	พ่อไปจงได้ดี
<u>ไปทัพเมืองตานี</u>	<u>สิบปีพ่อมา...เอ้อ...เหอ...เล่า”</u>

และ

“สา..เอ้อ..นาหว่า เเหอ	นาหว่าหลังไทรไม่ใช่แค่
<u>ไกลพ่อไกลทั้งแม่</u>	<u>ไกลญาติวงศ์และพงศา</u>
<u>กลับชาติไปเกิดควนธานี</u>	<u>ก็ปีเล่าเหวยได้กลับมา</u>
ไกลญาติวงศ์และพงศา	ยากนักพ่อทูล เอ้อ..เหอ..หัว”

และ

“สา..เอ้อ..พี่โถมครู เเหอ	<u>กลับครึ่งกาหนูแล้วคอกกะหมิงหนา</u>
ควนเนตรที่เซษฐา	น้องชายจะเห็นหน้าใคร
<u>เห็นแค่หน้าท่านผู้เฒ่า</u>	<u>ความเงินจะมีเมื่อใด</u>
ตัวน้องไม่เห็นหน้าใคร	ใจน้องคือเว..เอ้อ..เหอ..เปล”

และ

“นกเขี้ยวเหอ
พ่อแม่อู๋หนุก
ฝนตกฟ้าร้อง
โลกไปใช้นาย

เกาะเรือวไม้พุก
โลกไปใช้นาย
พ่อแม่เขาอยู่หนุกบาย
นั่งกินแต่น้ำตา

ในอดีตหัวเมืองทางใต้ อาทิ เมืองปัตตานี กลันตัน ตรัง กานู ไทรบุรี ล้วนแต่เป็นเมืองขึ้นของสยามทั้งสิ้น และเมืองต่างๆ เหล่านี้มักจะเกิดความขัดแย้งต่อรัฐไทยด้วยการแข็งเมืองอยู่หลายครั้ง รัฐจึงจำเป็นต้องเกณฑ์ไพร่พลตามหัวเมืองทางใต้ ได้แก่ เมืองสงขลา และเมืองนครศรีธรรมราช ออกไปปราบ และบางครั้งได้เกณฑ์แรงงานไปเพื่อทำการเพาะปลูกข้าวไว้เป็นเสบียง ขามสงคราม เนื้อหาของบทเพลงแสดงถึงภาพการคร่ำครวญรอกคอยถึงสมาชิกในครอบครัวที่ถูกทางการสกัดและนำไปใช้งานที่ไกลจากบ้านเกิด ความโศกเศร้าของผู้ถ่ายทอดบทเพลงได้ระบายความรู้สึกทางความคิดออกมาอย่างสิ้นหวัง แม้เป็นเพียงเสี้ยวหนึ่งของความรู้สึกแต่ผลลัพธ์ได้กระทบไปทั้งชีวิตที่ไพร่และครอบครัวจะได้รับ ผู้ถูกเกณฑ์แรงงานอาจไม่มีวันกลับมาเลยด้วยความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบศักดินา ของสังคมไทยในอดีต เนื้อหาเช่นนี้ได้ปรากฏอยู่ทางภาคอีสานเช่นกัน ดังเช่น

“นอนสาหล่า นอนอู๋ผ้า
นอนอู๋แก้วหลังแล้วแม่สิกวย
ไผ่สิมาเกี่ยวหญ้ามุ่งหลังคาให้เจ้าอยู่
แม่กะตั้งคาน้ำมันบ่ทาเพิ่นบ่เคื่องค่อ
จักสิเวรหยังแล้วแนวหญิงบ่มีคู
ขามกินข้าวผักจิมกะบ่มี
เหลียวเบิ่งเห็นแต่เสือกกับหมอน
ฝนตกฮ่าอู๋แก้วหลายคืนแล้วบ่ได้นอน
คาเหย้าเพิ่นผู้ใด”

ลับตาแม่สิก้อม
แม่สิเหลียวขึ้นเฮือนเห็นแต่เคื่องกับฟ้า
พ่อเจ้า ไปอู๋แก้วหลายปีแล้วบ่มา
คอยพ่อเจ้าแลงเจ้ากะบ่เห็น
กันบ่มีคูช้อนมีหมู่ปรีกษา
แม่เหลียวเบิ่งไฟเห็นแต่น้ำเข้าตัด
สะออนใจเค็ฝ่าเฮือนเพพ่อเจ้าบ่ได้อู๋
ฝนตกฮ่าจั้นๆ จักสิพาอำคาน้อย ไปเที่ยวช่นชาย

และ

“นอนสาหล่าลับตาแม่สิก้อม
ลงไปไทยชายโหมมาชายหลอด
หลบคินมาซื้อปลามาค้อน
บ่ายแลงๆ แม่สิแกงเปิดไก่อ
อย่าสิวนกวนพอกวนแม่
คึกออนซอนหมู่เขานอนมิดมี

อิพ้อหม่อมเขาไปชายโหม
ชายไปสอดเมืองนอกเมืองคอกนา
แคคบ้ออนลมกะบ่แสง
ให้ลูกใหญ่เป็นผู้เป็นคน
ขอให้แต่ลูกหลับลูกนอน
นอนสาหล่าลับตาเจ้าอย่าแอ่ว”

ทางภาคอีสานรัฐจะเข้าไปควบคุมในลักษณะเก็บส่วย น้อยครั้งที่จะเกณฑ์ไปรบ เนื่องจากคนอีสานส่วนใหญ่อพยพมาจากล้านช้าง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : 2528) ซึ่งมีฐานะเป็นเมืองขึ้นของไทย การปราบปรามจึงมักไม่เกิดขึ้นบ่อยนักนอกจากขบวนการขบถผีบุญ ที่มีกองกำลังไม่มาก ไพร่ทางอีสานส่วนมากจึงมีฐานะเป็น ไพร่ส่วย ต้องส่งของป่า หรือบางจังหวัดเช่น จังหวัดสุรินทร์ ไพร่ส่วยมีหน้าที่เลี้ยงและฝึกช้างให้ชำนาญสำหรับส่งมารับใช้ราชสำนัก เป็นต้น เมื่อหมดฤดูทำนาช่วงระยะเวลาที่ว่างงานหญิงชาวบ้านจะทอผ้า โดยหญิงที่สูงอายุจะทอผ้าในเวลากลางวัน ส่วนหญิงสาวรุ่นจะลงช่วง ปิ่นฝ้าย สาวไหม คัดฝ้าย ในเวลากลางคืน อันเป็นประเพณีหนึ่งของชาวอีสานที่เรียกว่า ประเพณีลงช่วง ผ้าที่เหลือจากการนุ่งห่มภายในครัวเรือน ผู้ชายจะนำลงไปขายที่ภาคกลางจึงเรียกว่า “ลงไปไทย” เพื่อนำเงินมาเสียแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐให้ฉ้อฉลทำบัญชีไม่ให้ถูกเกณฑ์ไปรับใช้หลวง

ความยากแค้นของระบบเกณฑ์แรงงานในอดีตได้กระจายอำนาจออกไปทั่วราชอาณาจักร แผ่นดินทุกตารางนิ้วเป็นของพระเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดคำว่า “พระเจ้าแผ่นดิน” และราษฎรทุกคนจึงเปรียบเสมือนสมบัติหรือกรรมสิทธิ์ของพระเจ้าแผ่นดิน สังคมไทยในอดีตนั้น ที่ดินทั้งหมดเป็นของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับ แนวคิดวิถีการผลิตแบบเอเชีย (Asia Mode Of Production) กับการอธิบายสังคมไทย ของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่กล่าวว่า ระบบเศรษฐกิจของไทยในอดีตอยู่ในวิถีการผลิตแบบศักดินา ที่ต่างจากศักดินาของยุโรปซึ่งไม่มีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในที่ดิน ที่ดินทั้งหมดเป็นของพระมหากษัตริย์ ซึ่งพยายามรวมศูนย์ทางอำนาจ วิถีการผลิต แบบพอยังชีพ ส่วนที่เกินจากการผลิตอยู่ในรูปของการส่งส่วยให้รัฐ ความสัมพันธ์ทางการผลิต เป็นลักษณะเจ้า กับ ไพร่ โดยใช้อำนาจศักดินาควบคุมแรงงาน ส่วนพลังการผลิต กล่าวได้ว่ามีพลังการผลิตที่ต่ำ อาศัยธรรมชาติเป็นหลัก รัฐไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการพัฒนาปัจจัยการผลิต ดังนั้นรัฐจะถือว่าเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด โดยชอบธรรมเพื่อคุ้มครองส่วนเกินจากคนในชุมชน ด้วยการอ้างสิทธิ์จากระบบศักดินา ที่ได้กำหนดฐานะทางสังคม ศักดินา ของไทย ต่างจากศักดินา ของยุโรป เนื่องจากสังคมไทยใช้ศักดินา เป็นเพียงการแสดงตำแหน่งหรือยศ และเพื่อที่ทุกคนต้องมีส่วนรับผิดชอบต่อสังคม เท่านั้น ไม่ได้ยกที่ดินให้ครองครอบ แต่ใช้การควบคุมแรงงานเป็นเครื่องวัดอำนาจของชนชั้นปกครองแทนการครอบครองที่ดิน

การต่อสู้ด้วยงานศิลปะทางวรรณกรรม จากเพลงกล่อมเด็ก เป็นการสะท้อนภาพชีวิต ตามที่ ทิปกร หรือจิตร ภูมิศักดิ์ ได้เคยให้ความเห็นไว้ว่า ศิลปคือผลิตรกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสะท้อนถ่ายทอดความชัดเจนในการสร้างสรรค์ที่ได้รับจากการต่อสู้ของชีวิตทั้งในทางธรรมชาติและทางสังคม ทั้งนี้โดยสะท้อนออกมาในแง่สวยงาม และง่ายในระดับที่ประชาชนส่วนมากสามารถชื่นชม และเข้าใจได้รวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ การกำเนิดของบทเพลง จึงไม่ใช้ความคิดฝืนด้านเดียว หรืออารมณ์อันบริสุทธิ์ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดเลย แต่พื้นฐานของที่มาคือความเป็นจริงที่เป็นอยู่ในตัวของมัน ที่

เรียกว่า ความจริงทางภววิสัย (Objective Reality) ซึ่งคือชีวิต ที่ต้องเชื่อมโยงกับวิถีการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิตทางสังคม ต่างกันตรงที่เป็นชีวิตของผู้คนชั้นไหนของสังคมเท่านั้น

สังคมที่มีความขัดแย้งทางชนชั้น อุดมการณ์ของชนชั้นที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ มักจะมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะ เมื่ออภิวสัยสอดคล้องกับภาวะวิสัยภาพความจริงของสังคมได้ กระทั่งยิ่งขึ้น ภาวะวิสัยไม่ได้หยุดนิ่งแต่เคลื่อนไหวแปรเปลี่ยนไปทุกขณะ เนื้อหาของบทเพลงที่ถ่ายทอดจากความคิดจึงแสดงออกถึงความใฝ่ฝัน ความปรารถนา การรอคอย แต่ได้สอดแทรกบริบททางสังคมที่เกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงว่า ความใฝ่ฝันนั้น ไม่ได้สอดคล้องกับความเป็นไปได้ของความจริง ด้วยเงื่อนไขในการผลิตศิลปะ อย่างไรก็ตามความเพื่อฝันก็ได้ตั้งอยู่บนรากฐานของความจริงระดับหนึ่ง ที่เป็นบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งสามารถนำมาอธิบายลักษณะของอำนาจรัฐที่มีอิทธิพลในเชิงชนชั้น ได้นั่นเอง

5.1.3 ภาวะซ่อนเร้นทางสังคม

การเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติได้บรรลุผลตามแนวคิดของความเชื่อคั้งที่บรรพชนเฝ้าหาในเพลงกล่อมเด็กข้างคั่น เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางอำนาจในสังคมไทยจากอดีต ที่เริ่มเชื่อมโยงต่ออำนาจทางสังคม เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมอันหลากหลายต้องอาศัยความร่วมมือของคนในสังคม ในการที่จะรวมพลังกันต่อรองกับธรรมชาติ คั้งนั้นจึงต้องหาตัวแทนของคนในสังคมมาเป็นผู้นำในการกระทำพิธีการ โดยคนในสังคมมอบพลังทั้งหมดมาอยู่ที่ผู้นำ ซึ่งจะต้องได้รับการยอมรับจากคนในสังคม ให้เชื่อมโยงอำนาจอันเหนือการควบคุมกับอำนาจที่สังคมสามารถกำหนดได้ สำหรับความกินคืออยู่ดีของผู้คน ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่จะเข้ามาเป็นผู้นำจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่โดดเด่นเป็นพิเศษ โดยเฉพาะความกล้าหาญ แข็งแกร่ง เข้มแข็ง ฯลฯ ซึ่งภาวะซ่อนเร้นทางสังคมนี้ มีขอบเขตครอบคลุมปรากฏการณ์ในสังคมที่แบ่งออกได้ดังนี้

5.1.3.1 ด้านพลังแอบแฝงทางเพศ

ในอดีตสังคมโบราณจะยึดถือเพศชายเป็นหลัก โดยถือว่าสามารถวางหลักเกณฑ์ทางสังคมอันเป็นที่ยอมรับมาจนปัจจุบัน เพศชายเป็นเพศที่มีลักษณะพิเศษและจำเป็นมากต่อสังคมในอดีต ซึ่งต้องอาศัยแรงงาน ความแข็งแรง ความกล้าหาญ และความคุ้มครองปกป้องจากเพศชาย เพื่อดำรงรักษาวิถีชีวิต โดยสังคมโบราณมักจะคัดเลือกผู้ชายมาเป็นผู้นำ เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งภายใต้วัฒนธรรมนั้นๆ และที่ถือว่าเป็นหลักสำคัญ คือ การผลิต สังคมในอดีตเป็นการผลิตแบบพอยังชีพ (Subsistence) การเกษตรเป็นพื้นฐานของปากท้อง และปัจจัยการผลิตหลักที่สำคัญ ได้แก่ ที่ดินและแรงงาน หากสามารถควบคุม 2 ปัจจัยดังกล่าวได้แล้ว ย่อมถือว่ามีโอกาสสูงในการกำหนดสังคม ซึ่งโดยมากแล้วผู้ชายเป็นเป็นแรงงานหลักของการทำมาหากินทั้งการเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว

ตลอดจนการออกหาของป่า เมื่อยามหมดการระจากการเกษตร และยามขาดแคลนผลผลิต จนมักมีการสนทนาในหมู่ผู้ชายกันว่า “พรุ่งนี้จะไปหาสัตว์ป่าที่ไหนมากิน” ส่วนกลุ่มผู้หญิงนิยมคุยเรื่องการทอผ้า หรือการเตรียมสำหรับหุงหาอาหาร (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : 2537) ด้วยพลังกำลังและความกล้าหาญต่อการเลี้ยงชีพ เพศชายจึงมีสิทธิ์ที่เหนือกว่าผู้หญิงหลายด้าน จนเป็นสาเหตุหนึ่งของการกำหนดคุณค่าทางเพศต่อสังคม ดังเพลงกล่อมเด็กที่กล่าวไว้ว่า

“อือ อือ อือ อือ จา	<u>ป้อนายไปดั่งสา</u>
แม่นายไปนานอกบ้าน	เก็บบ่าช่านใส่โลง
เก็บลูกกั่งใส่ซ้า เก็บบ่าห้าใส่ปึก	หน่วยหนึ่งเอาไว้กินเมื่อแลง
หน่วยหนึ่งเอาไว้ขายแลกข้าว	หน่วยหนึ่งเอาไว้เป็นเขียนเข้าว่า (อือ อือ จา)

จากเนื้อหาของเพลงสะท้อนถึงลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่โดยการเก็บหาของป่า ที่กล่าวว่า “ป้อไปดั่งสา แม่นายไปนานอกบ้าน” ซึ่งแสดงว่าผู้ชายมีหน้าที่ไปหาของป่า ผู้หญิงออกหาของประเภทผักปลาตามท้องถิ่น

“นอนสาเค้อเค้อหล้า	ขวัญคาลูกของแม่
นอนหลับแล้วลุกแก้วแม่สิกวย	แม่สิไปเข็ญฝ้ายเดือนหงายๆ เว้าบ่าว
แม่สิหา <u>พ่อน้ำ</u> มาเลี้ยงให้ใหญ่สูง	ส่วนว่าลุงแลป่าอาวอาเพิ่นบ่เบ็ง
เพิ่นก็ฟุ้งบ่กายไกลเพิ่นก็ซัง	นอนสาเค้อเค้อหล้าขวัญคาลูกของแม่”

และบทที่กล่าวว่า

“นอนสาเค้อหล้า	นอนสาแมสิกอม
แม่สิไปเข็ญฝ้าย	เดือนหงาย เอ้าพอ
<u>เอ้าพ่อน้ำ</u> เกี่ยวหญ้า	มุ้งหลังคาให้เจ้าชู
ฝนสิฮ้า อูแก้ว	สิไปช่นอยู่ใส
คั้นเพิ่นได้กินจิ้น	เจ้ากะเหลียวเบ็งดำ
คั้นเพิ่นได้ป้า	เจ้ากะสิเหลียวเบ็งหน้า
มูพีน่องเฮียนไก่	เพิ่นกะซัง”

ด้วยเนื้อหาของเพลงดังกล่าว เป็นการระบายอารมณ์ของหญิง ที่ขาดที่พึ่งหรือหัวหน้าครอบครัว ทั้ง 2 บท สะท้อนถึงสภาพของหญิงหม้ายในอดีต โดยถือว่าเป็นเรื่องที่ผิดปกติ ไม่เหมาะสม ทางสังคมเชื่อว่าผู้หญิงไม่สามารถดูแลตัวเองได้ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด การที่ผู้หญิงกระทำสิ่งใดโดยไม่มีผู้คุ้มครองจึงเป็นเรื่องที่น่าตำหนิ ด้วยเหตุนี้ ลักษณะทางเพศของผู้ชายจึงสร้างคุณค่าต่ออำนาจทางสังคม แนวความคิดการแต่งงานของชาวอีสานนั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิต

คู่ระหว่างสามี ภรรยา อย่างเดียว หากการแต่งงานหมายถึง การเพิ่มแรงงานให้กับครอบครัวฝ่ายหญิงด้วย ตามระบบการสืบเครือญาติ ชายใดเมื่อแต่งงานแล้วจะต้องออกรื้อน ไปอยู่ร่วมกับฝ่ายหญิง ซึ่งในเพลงกล่อมเด็กทางอีสานหลายเพลง จะสะท้อนให้เห็นว่าแรงงานของฝ่ายหญิงนั้นสำคัญทัดเทียมกับแรงงานชาย เช่น การปิ่นฝ่ายทอผ้า ทำไร่นา และหาอาหาร เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันประเทศลาว มีชนกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า “ผู้ไท” ซึ่งฝ่ายลาวถือว่าเป็นฝ่ายไทย ไม่ใช่คนลาว (จิตร ภูมิศักดิ์ : 2526) มีธรรมเนียมที่ผู้หญิงต้องเตรียม เครื่องใช้ประเภท หมอน มุ้ง ผ้าห่ม พร้อมตกแต่งอุปกรณ์ต่างๆ ด้วยการปักลวดลายอย่างประณีต สำหรับการแต่งงานของคน ด้วยคติความเชื่อของชาวผู้ไท ซึ่งถือว่า “เพศชาย เป็นใหญ่ เหนือ เพศหญิง” เมื่อหญิงแต่งออกไปแล้วถือว่าเป็นสิทธิ์ขาดของตระกูลฝ่ายชาย ประเพณีดังกล่าว ยังคงถูกรักษาไว้ให้ดำรงอยู่ ตามภาคอีสานของไทย ทางจังหวัดพนมนคร และจังหวัด สกลนคร ที่ชาวผู้ไทอพยพเข้ามาอาศัยอยู่อีกด้วย

นอกจากนี้คุณค่าของเพศชายในมุมมองตามความนิยมจะปรากฏอยู่ในบทเพลงที่ผู้ใหญ่มักจะเลือกคู่ให้แก่บุตรสาว ถือเป็นสิ่งสำคัญมากต่อสังคมในอดีต เพื่อให้ฝ่ายชายเป็นผู้ดูแลรวมถึงการเป็นผู้นำครอบครัว ดังบทที่ว่า

“สา..เอ้อ..โลกสาวเหอ	โลกชาวเรินดินสุด
ด้วขาวสำอองอย่างคอกพุด	นางแม่หวงไว้ให้โนรา
น้ำขันไม่ให้ลูกอาบ	แป้งหยาบไม้ให้ลูกทา
นางแม่หวงไว้ให้โนรา	ต่อใจจะมาขอ..เอ้อ..เหอ.”

บทดังกล่าวสะท้อนถึงวิถีชีวิตของสังคมทางภาคใต้ ซึ่งในอดีตนิยมการแสดงมโนห์รามาก ถ้าลูกสาวได้แต่งงานด้วยแล้วจะเป็นที่พอใจมาก เรื่องนี้ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุ ประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ (หน้า 146) ว่า “เจ้าคุณรัชฎาเล่าว่า เมื่อแรกๆ ท่านมาเป็นเจ้าเมืองครั้งนี้ เป็นธรรมเนียมของผู้ชายไปขอลูกสาว ฝ่ายบิดามารดาถามก่อน 2 ข้อ คือ รำโนห์ราเป็นหรือไม่ กับขโมยควายเป็นหรือไม่ ถ้าไม่เป็นทั้ง 2 อย่าง ไม่ยอมขอลูกสาวให้ เพราะบิดามารดาแลไม่เห็นว่าจะเลี้ยงเมียได้อย่างไร” คุณสมบัติของฝ่ายชายถือเป็นบทบาทหนึ่งที่สำคัญอันนำไปสู่อำนาจทางสังคมต่อไป

คุณสมบัตการรำโนห์รานั้นเมื่อพิจารณาแล้วเป็นผู้มีความสามารถ ด้านกำลังกาย มีความอดทนเข้มแข็ง จากท่ารำ ด้านสติปัญญา จากการร้องถือเป็นการศึกษาให้เป็นผู้ฉลาด ไหวพริบดี รู้จักสมาคม ซึ่งด้วยร่างกายที่แข็งแรงแต่เดิม เมื่อมาทำนาทำสวนย่อมเป็นผู้ที่อดทนขยันในการทำงาน หากยังแสดงโนห์ร่าย่อมจะมีรายได้สูงพอเลี้ยงครอบครัว ส่วนการลักขโมยควายเป็นหรือไม่นั้น ถือเป็น การทดสอบความสามารถในทางนักลอง ซึ่งต้องฉลาดในเชิงนักลอง และกว้างขวางพอที่จะคุ้มครองครอบครัวได้ (ภิญโญ จิตต์ธรรม:2509) แนวคิดทางนักลองเป็นอีกกระบวนการที่เชื่อมโยงไปสู่อำนาจในทางสังคม ถือว่าเป็นที่ยอมรับของชุมชนที่อยู่ห่างจากเมือง นักลองจะคอยคุ้มครอง

ปกป้องกลุ่มคนในหมู่บ้านและละแวกใกล้เคียง (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์: 2546) เพื่อปกป้องอำนาจการรุกรานของรัฐที่ต้องการส่วนเกินจากการผลิตในรูปของแรงงานและช่วยหรือภาษีด้วยเหตุนี้คุณสมบัติในเชิงนักเลงของผู้ชายจึงถือว่าเป็นบทบาทที่มีความสำคัญต่อการอยู่รอดของสังคมชนบทในอดีต

5.1.3.2 ด้านพลังแอบแฝงทางศาสนาและวัฒนธรรม

เนื่องจากพลังแอบแฝงทางศาสนาและวัฒนธรรมนี้ มีทั้งเรื่องพิธีกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับคำสอนของศาสนา ซึ่งเนื้อหาในเพลงกล่อมเด็กจะกล่าวไว้เฉพาะเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องแยกออก ดังนี้

1) ด้านศาสนา

เมื่อมนุษย์เรียนรู้วิธีควบคุมและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้แล้ว การหาที่พึ่งด้านจิตใจเพื่อยกระดับความเป็นมนุษย์ให้อยู่สูงขึ้นไป ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างความสำเร็จให้สังคม กษัตริย์มักจะเป็นตัวแทนและผู้นำของพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า เป็นผู้ที่เป็นเจ้าของเทคนิคทางการผลิต อาทิ การขอฝนด้วยวิธีการแห่นางแมว กษัตริย์จะส่งพระพุทธรูปปางขอฝนมาให้ชาวบ้านประกอบพิธี (จิตร ภูมิศักดิ์ : 2543) ที่เรียกว่า “พระคันธารราษฎร์” เป็นต้น แม้ความเป็นจริงวิธีการดังกล่าวไม่สามารถเพิ่มกำลังการผลิตได้ แต่พิธีกรรมดังกล่าวมีผลต่อความเชื่อจนเกิดการผลิตซ้ำทางความคิดด้วยเหตุนี้เมื่อบ้านเมืองใดในอดีตสามารถรวบรวมผู้คน พร้อมทั้งจัดสรรที่ดินแบ่งอาณาเขตการปกครองเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เมืองเหล่านั้นก็จะแสวงหาหลักคำสอนของศาสนาตามความเชื่อมาเผยแพร่ให้ผู้คนในสังคมเกิดความศรัทธา เพื่อรักษาสังคมให้ดำรงอยู่อย่างสงบเรียบร้อยภายใต้คำสอนของศาสนา ขณะเดียวกันสังคมนั้นจะได้รับการยกย่องว่าเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งได้ปรากฏอยู่ในเพลงกล่อมเด็กทั้ง 4 ภาค ของไทย ดังบทมีว่า

“นอนสาหล่าคึงหอมคอกคู่	แม่จะยกใส่บุญชูอย่าอ่อน
แม่จะยกใส่หมอนบุญเลิงอย่าให้	นอนอุ้มน้ำต่างพิจารณา
ให้เจ้าหายโรคามิชัยมิโชค	อุ้มน้ำใส่กู่แก้วมงคล
บุญกุศลของเจ้าถิ่นโลก	เกิดมาโชคนอนอุ้มน้ำจันทร์”

และ

“เจ้าบุญประเสริฐเอ๋ย	เกิดในคอกจ่าปี”
----------------------	-----------------

การตั้งชื่อลูกที่นิยมตั้งให้เป็นมงคลแก่เด็กที่เกิด และอีกทางหนึ่ง คือการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง ทั้งนี้อำนาจของบุญกุศล อาณิสสร์ แห่งการทำกรรมดีจะคอยปกป้องคุ้มครองผู้กระทำให้

อยู่เย็นเป็นสุข โดยมีความศรัทธาในอำนาจของบุญอย่างหนักแน่นจากการที่ พ่อ แม่ จะเรียกหรือตั้งชื่อของลูกคนว่า บุญชู , บุญเลิง และ บุญปลูก เป็นต้น แนวคิดเรื่องบุญนี้น่าจะสอดคล้องในการศึกษาเรื่อง ผู้มีบุญ หรือ ผีบุญ เพราะมีหลายข้อที่สนับสนุนว่า ผู้ที่มีบุญเท่านั้นจึงจะเป็นเจ้านายปกครองได้

การทำบุญเพื่อสร้างความคิด เช่น การใส่บาตร สวดมนต์ เข้าวัด อันเป็นสิ่งที่เข้ามาภายหลังจากความเชื่อในคำสอนของศาสนา

“ นกเอี้ยงเอยมาเลี้ยงควายเฒ่า นางทองสุกพุ่งเข้าไ้่วัด	ควายกินเข่านกเอี้ยงตีนปีก นางทองจันทร์สวดมนต์อ้อแอ้”
“ฮา..เอ้อ..ตื่นเช้า เหน คลข้าวขันใส่ถาด กรวดน้ำอธิษฐาน พร้อมทั้งข้าวบาตรและข้าวบิณฑ์	พระท่านมาขึ้นบาตร พร้อมทั้งข้าวบาตรและข้าวบิณฑ์ ให้รูปหงส์นั่งคราญเขาไ้ยยืน เชิญกินเถิดทูล..เอ้อ..เหอ..ห้าว”

ความศรัทธาและความเชื่อต่างๆ ที่ได้ปรากฏอยู่ในเพลงในเรื่องราวของสถานที่ ซึ่งสามารถสะท้อนถึง อำนาจความเชื่อเรื่องศาสนา ดังบทที่กล่าวไว้

“ เมืองคอนเหอ พระศรีธรรมราชมีวาดหนา ไว้เป็นที่บูชามหาชน ที่ทรุดโทรมซ่อมไว้ไม่คดค้ำ	แต่ก่อนเขาเล่ามา ได้ก่อบหาธาคุยอดทองคำ ฝูงคนนับถืออุปถัมภ์ เข้ายันค้ำมีคนไปบูชา”
---	---

การสร้างศรัทธาทางศาสนานั้น รัฐได้ใช้เป็นเครื่องมือในการนำมาซึ่งอำนาจเชิงสังคม รัฐมักจะอ้างสิทธิโดยอาศัยคตินิยมทางศาสนาเข้ามาประกอบ เพื่อหล่อหลอมปรัชญาความคิดเรื่องฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ บาปบุญคุณโทษ กรรมดีกรรมชั่ว นรกสวรรค์ อันนำไปสู่ผลทางการเมืองการปกครอง ที่ก่อประโยชน์ให้ประชาชนเกิดความกลัวและยอมรับในสถานะตำแหน่งของตัวเอง ไม่กล้าต่อต้านอำนาจรัฐ เนื้อหาของเพลงนี้แสดงถึงอำนาจทางศาสนาของอาณาจักรศรีวิชัย หรือที่เรียกว่าตามพรลิงค์ ที่สร้างโดยพระเจ้าศรีธรรม โสกราช เมื่อราว พ.ศ. 1098 (วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ : 2521) ซึ่งมีหลายตำนานเล่าขานปากต่อปากสืบต่อมา ส่วนพระบรมราชานั้น ยังปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน ณ วัดพระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช แม้อาณาจักรศรีวิชัยจะรุ่งเรืองมากโดยเฉพาะศาสนาพุทธ แต่ภายหลังได้ตกอยู่ใ้อำนาจของอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งศรัทธาในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท อันมีลักษณะทางปรัชญาตามหลักพุทธศาสนา ที่ปฏิเสธชนชั้นเน้นความเสมอภาค สาเหตุหนึ่งที

สุโขทัยหันมานับถือพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เพราะสุโขทัยได้คกอยู่ภายใต้อำนาจขอม ซึ่งสร้างความเชื่อในศาสนาพราหมณ์เกี่ยวกับเทพเจ้าของผู้ปกครอง และสามารถคขี่หรือฆ่าผู้ที่ถูกปกครอง ในฐานะของทาสได้อย่างชอบธรรม เมื่อพัฒนาการสังคมได้วิวัฒน์พร้อมกับแนวคิดทางพุทธศาสนา ได้เข้ามามีบทบาทขึ้นในเขมร และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อำนาจขอมพังทลายลง บรรดารัฐทาสทั้งหลายรวมทั้งสุโขทัยด้วย จึงได้ละทิ้งแนวคิดทางคคิพราหมณ์ ด้วยศาสนาใหม่และอุดมการณ์ใหม่ พร้อมกับคคิ ธรรมราชาในปลายพุทธศตวรรษที่ 18 โครงสร้างทางการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป โดยปรับตัวเข้ากับพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ที่เข้มแข็งขึ้นคคิ สมมคิราช หรือ ธรรมราชา จึงเข้ามาแทน คคิ เทวราช

ลักษณะของอำนาจทางการเมืองมักอิงความเชื่อทางศาสนาเป็นหลัก เพื่ออาศัยความชอบธรรมในการปกครอง คำว่า “ธรรมราชา” จึงได้ปรากฏอยู่ทุกครั้งที่รัฐต้องการใช้อำนาจโดยไม่ให้เกิดความขัดแย้ง ด้วยแนวทางการปกครองตามแบบทศพิธราชธรรม ผู้ปกครองต้องให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชน ไม่ใช้อำนาจจนเกิดขอบเขต อิงความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ด้วยเหตุนี้ ความศรัทธาในศาสนาจึงถือเป็นเครื่องมือในการสร้างอิทธิพลทางอำนาจเพื่อคคิงเอาความเชื่อของผู้คนมาเป็นอำนาจของรัฐ สิ่งสะท้อนถึงอำนาจที่อาศัยศาสนามาเข้ามาควบคุม คือการสร้างเทวาลัย ปราสาทหิน บาราย เพื่อให้เกิดศูนย์กลางของสังคมซึ่งเชื่อมโยงไปสู่อำนาจรัฐ ที่กระตุ้นให้เกิดความเชื่อ อันนำมาซึ่งความเกรงกลัวต่ออำนาจ แต่เมื่อลักษณะทางอำนาจการเมืองขาคคิทธิอำนาจของรัฐ ศาสนาสถานต่างๆ ที่รัฐเคยอุปถัมภ์อยู่จึงถูกเปลี่ยนไป เช่นกรณีอำนาจของเขมร บารายหลายแห่งได้ถูกเปลี่ยนเป็นสฎูปและวัด (ศรีศักร วัลลโภคม : 2537) แม้ศาสนาจักรและอาณาจักรจะมีแนวคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ แต่ด้วยการปกครองที่พระเจ้าแผ่นดินคือเจ้าของผืนดินทุกตารางเมตรในราชอาณาจักร ด้วยเหตุนี้ กษัตริย์จึงอยู่ในฐานะผู้อุปถัมภ์ทุก ซึ่งพระราชทานที่ดินที่เรียกว่า “ที่กัลปนา” และเลกวัด เพื่อแบ่งปงจัยการผลิตและให้วัดเก็บเกี่ยวผลผลิตในรูปของการทำนุบำรุงศาสนา เช่นกรณีของสมัยอยุธยา รัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม ที่มีนายพรานคนหนึ่งไปพบรอยพระพุทธรบาทที่จังหวัดสระบุรี เป็นผลให้พระเจ้าทรงธรรมทรงพระราชทานที่ดิน และเลกวัด จัดสร้างพระมณฑปครอบพระพุทธรบาทและรับใช้สงฆ์ (สมสมัย ศรีสุทรพรธม : 2543) เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาสนาและผู้ปกครองอยู่ข้างเดียวกัน นั่นเอง

2) ด้านจารีตประเพณีและวัฒนธรรม

เมื่อสังคมได้เข้าสู่อำนาจของผู้ปกครองแล้ว รัฐจะสร้างบรรทัดฐานหนึ่งทางสังคมขึ้นมาเป็นค่านิยม สำหรับปฏิบัติทั้งในกลุ่มผู้ปกครองเองและกลุ่มผู้ได้ปกครอง และถือกำหนดเป็นจารีตประเพณี ด้วยเหตุนี้ การผลิตซ้ำทางความคิด จึงได้ถูกสร้างขึ้น เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางอำนาจของรัฐ ให้หยั่งรากลงในจิตสำนึกของกลุ่มเดียวกันและผู้ที่คกอยู่ใต้อำนาจนั้น คคิงนั้นราช

สำนักจึงเป็นศูนย์กลางของขนบธรรมเนียม อาทิ งานศิลปะแขนงต่างๆ วรรณกรรม และพิธีกรรม เป็นต้น การถือปฏิบัติสืบทอดและรักษาขนบธรรมเนียมดังกล่าว ได้สร้างนัยทางสังคมด้านวัฒนธรรม โดยมีชนชั้นสูงเป็นผู้นำและกำหนดพฤติกรรม ลักษณะของนัยทางสังคมด้วยวัฒนธรรมจึงเป็นอีกเบื้องหลอมหนึ่ง กรณีที่ชนชั้นสูงสร้างนัยทางสังคมด้านวัฒนธรรมให้แก่ไพร่ อันมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ทางการผลิต คือ การแบ่งงานแรงงาน ดังที่ปรากฏอยู่ในบทเพลงกล่อมเด็กดังบทที่ว่า

“นางแมวเอ๋ยท่านให้ขอฝน	ให้ขอน้ำมนต์รดหัวนางแมวบ้าง
ขอเบียดำจ้างหานางแมวมา	ให้ดูทั้งข้าวอย่าให้ข้าวตายฝอย
ขอเกี่ยวนละสองร้อย	อ้อยล่ำละยี่สิบไปซื้อหมากคิบ
ถึงเมืองไซโยลูกสาวโตโต	เร่งให้มีลูกทั้งข้าวก็ดู
ลูกไม้อย่าให้แพง	ทำตาแดงแดง
ร่อนรับร้อมแร่	ฝนก็เทลงมาๆ

เนื้อหาของบทเพลงสะท้อนถึงปัจจัยทางการผลิตที่สำคัญนั่นคือ น้ำ เพื่อให้ผลผลิตเจริญงอกงาม ซึ่งในการผลิตในระบบศักดินา พระเจ้าแผ่นดินเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ทุกอย่าง พิจารณาจากการเก็บภาษี ที่มี การเก็บภาษีหลายรูปแบบ เช่น ภาษีค่าน้ำ จะเก็บจากผู้ใช้อาศัยประโยชน์จากการทำมาหากิน ที่เกี่ยวกับน้ำ อาทิ การจับปลา เป็นต้น โดยราชสำนักจะถือว่าทรัพยากรทั้งหมดคกษัตริย์จะเป็นผู้พระราชทานให้ใช้ประโยชน์ทำกิน ด้วยเหตุนี้ เมื่อเกิดฝนแล้ง ข้าว และผลผลิตอื่นจะตกต่ำ รัฐจะสร้างพิธีกรรมหนึ่งให้แก่ไพร่ประกอบการขอฝนจากพลังที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดยไม่คำนึงถึงปัญหาที่แท้จริง นั่นคือ การที่รัฐไม่เคยช่วยเหลือในเรื่องเทคนิคการผลิต ด้วยการสร้างระบบชลประทาน แต่รัฐคิดเพียงเรื่องพิธีกรรม ที่ถือกระทำกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมสำหรับไพร่ไว้อาศัยในยามฝนฟ้าไม่ตก แต่เมื่อกลับมาเปรียบเทียบกับปัจจุบันเทคนิคทางการผลิตก้าวหน้ามาก วัฒนธรรมดังกล่าวได้เลือนหายไปพร้อมกับการพัฒนาการทางสังคม

แม้วัฒนธรรมหนึ่งลดบทบาทลง แต่วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมอื่นๆยังคงถูกสืบทอด ดังที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็กที่กล่าวถึงการทอดผ้า ดังบทที่กล่าวไว้ว่า

“ฮา..เอ้อ..ทอ โทก เหนอ	ทอพิมสามสิบเส
น้ำไหลนองได้เก	ทอเป็นลายลูกหวาย
ผืนหนึ่งจะทอนุ่ง	ผืนหนึ่งจะทอขาย
ทอเป็นลายลูกหวาย	ขายเจ้าไม่พอ..เอ้อ..เหอ..กัน”

และท่อนที่ว่า

“นอนหลับแล้วลูกแก้วแม่สิกวาย แม่สิไปเชิญฝ้ายเคื่อนหงายๆ เว้าว่า”

เนื้อหาของเพลงสะท้อนถึงบริบททางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมในยุคศักดินา ซึ่งเป็นการประสานกันระหว่างกิจกรรมและหัตถกรรมควบคู่กันไป ถือเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลขนาดย่อม โดยไม่ได้ขูดรีดแรงงานจากกลุ่มใด อาจกล่าวได้ว่าการดำรงชีวิตลักษณะนี้จัดเป็นวัฒนธรรมหนึ่งของชาวบ้าน และเกิดพิธีกรรมตามมา เช่นกรณีของประเพณีหนึ่งของชาวอีสานที่เรียกว่า “ประเพณีลงช่วง” ประเพณีนี้นิยมทำในเวลาากลางคืน โดยการนำฝ้ายมาดึงเอาเส้นใยออก จากนั้นจึงทำการปั่นฝ้าย จนเข้าสู่กระบวนการทอผ้า การลงช่วงจะนิยมทำในเวลาากลางคืนซึ่งเป็นงานของหญิงสาว ส่วนผู้สูงอายุจะทอผ้าในเวลากลางวัน เนื่องจากในเวลากลางวันแรงงานของผู้หญิงต่างๆจะอยู่ในภาคการเกษตร ซึ่งทางอีสานถือว่าแรงงานของผู้หญิงและผู้ชายเท่าเทียมกัน ดังนั้นผู้ทำงานหัตถกรรมได้จึงเป็นผู้สูงอายุที่ไม่สามารถใช้แรงงานหนักได้ ด้วยเหตุนี้ จึงสามารถอธิบายได้ว่าประเพณีการลงช่วงที่เกิดขึ้นนั้นสอดคล้องกับวิถีชีวิต ซึ่งเป็นการสะท้อนปรัชญาการดำรงชีพบนพื้นฐานของชีวิตที่ได้สร้างวัฒนธรรมมากมายอันแตกต่างกันไป อันมีที่มาจากการผลิตแบบพอยังชีพ จนเกิดการผลิตซ้ำ นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม งานหัตถกรรมเช่นจักสาน ทอผ้า ฯลฯ จัดว่าเป็นงานศิลปะของชาวบ้านหรือประชาชน หากงานฝีมือเป็นที่เลื่องชื่อผลผลิตนั้นจะเป็นที่สนใจของทางการ เช่นเดียวกับกรณีของผ้าลายทองของจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ถูกจัดเป็นเครื่องบรรณาการ อันเป็นกระบวนการขูดรีดเพื่อชิงส่วนเกินจากประชาชน ขณะเดียวกันยังเป็นการผูกขาดงานศิลปะ เนื่องจากผ้าชนิดดังกล่าวถูกสงวนไว้เฉพาะ เจ้านาย และขุนนางเท่านั้น ด้วยบทที่กล่าวว่า

“หยิบนุ่งหยิบห่ม
สลับทองห่างห่าง

ให้สมขุนนาง
ทุกหมู่ขุนนางนุ่งเอย”

เมื่อนัยทางสังคมการเมืองของเจ้าและมูลนายสามารถสร้างและกำหนดค่านิยมจนเกิดการผสมผสานเป็นวัฒนธรรมแล้ว การสร้างมูลค่าในตัวมูลนายและข้าราชการบริวาร จึงสะท้อนออกมาในด้านค่านิยมของชนชั้นล่าง ซึ่งปรารถนาจะยกฐานะของตน จริงๆ แล้วความคิดที่ดองการพึ่งบุญบารมีเจ้านายนั้นมีอยู่คู่สังคมไทยมานานแล้ว เพราะมีการปลุกฝังเสมอว่า “สิบพ่อค้า ฤาจะเท่าพระยาเลี้ยง” ซึ่งประโยคนี้เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงนัยเชิงอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ของบรรดาเจ้าขุนมูลนายว่ามีอิทธิพลยิ่งใหญ่เพียงใด เช่นเดียวกับเนื้อหาในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ดังบทที่กล่าวว่า

“หมายจะมาอยู่ช่องของเจ้าคุณ
ถ้าเจ้าคุณปราณีมีเมตตา

ได้พึ่งบุญคุ้มกายไปภายหน้า
ฉันจะอยู่เป็นข้าจนบรรลัย”

ดังนั้น การชู้เลี้ยงของมูลนายก็อาจจะเป็นอีกทางออกหนึ่งของไพร่ที่ต้องการจะยกฐานะตัวเองก็ดี หรือต้องการความเป็นอยู่ที่สบาย ในยุคของศักดินานั้น ไม่มีอะไรจะดีไปกว่าความเชื่อที่ว่าเมื่อมีมูลนายชู้เลี้ยง หรือคุ้มกะลาหัวแล้ว ชีวิตของบรรดาไพร่และบริวารมักจะสบาย และความคิดดังกล่าว จึงเป็นอีกเบ้าหลอมหนึ่งที่ตั้งรกรากค่านิยมที่จะเป็นเจ้าคนนายคนด้วยการรับราชการ ในขณะที่เดียวกับ ฝ่ายผู้หญิงที่ไม่มีคุณสมบัติในทางราชการ ผู้ใหญ่ก็มักจะปลุกฝังให้นิยมชมชอบผู้ชายที่เป็น ข้าราชการ ที่ปรากฏในเนื้อเพลงที่กล่าวไว้

“ <u>เพลงที่ เอาสาวให้หาแนว</u>	<u>นักปราชญ์</u> นั้นเนอ
ใจสลาดสู้คงแท้	สั่งสอน
<u>หญิงใดได้ศัวนาม</u>	<u>นักปราชญ์</u>
เป็นที่กล่าวไว้อย่าง	ทั่วแดน”

และ

“อา..เอ้อ..ลูกคนเดียว เหนอ	แต่เกี่ยวใส่ไว้
<u>ใครใครมาขอแม่ไม่ให้</u>	<u>ไว้ในนายเหมือนที่เขียนตรา</u>
น้ำขันแม่ไม่ให้อาบ	แป้งหยาบแม่ไม่ให้ทา
<u>ไว้ให้นายเหมือนที่เขียนตรา</u>	ปีหน้าเขามาเล่าแล้ว...เอ้อ...เหอ”

ในขณะที่อีกบทเพลงหนึ่งได้สะท้อนถึงการอยู่กับชนชั้นเดียวกัน เช่นบทที่ว่า

“ <u>วัดเอ๋ย... วัด โบสถ์</u>	<u>ปลูกข้าว โทศสาธิต</u>
<u>ลูกเขยตกยาก</u>	<u>แม่ยายก็พาลูกสาวหนี</u>
<u>คันข้าว โทศสาธิต</u>	<u>ป่าละนี้คง โรยรา”</u>

ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาจากเพลงดังกล่าวตามที่ได้อ่านศึกษาค้นคว้ามาตามข้างต้นว่าฐานะของลูกเขยบ้านนี้คงเป็นไพร่ และทำไร่ข้าวโทศสาธิต หากเป็นผู้ดีแล้วคงไม่มาทำไร่ข้าวโทศอยู่ น่าจะเก็บค่าเช่าที่ดินมากกว่า และไพร่คนนี้อาจจะทำความผิดจนต้องโทษ แม่ยายจึงกลัวว่าลูกสาวจะมีความผิดด้วยจึงได้พาหนี แต่หากจะมองนัยทางเศรษฐกิจ จะพบว่าปัญหาปากท้องเป็นสิ่งสำคัญ เมื่อผู้นำครอบครัวตกยากด้วยความจน สมาชิกในครอบครัวก็มักจะหลีกเลี่ยงไปแสวงหาฐานะที่ดีกว่า

จาริตประเพณี จัดได้ว่าเป็นนัยหนึ่งที่เจ้าและขุนนางอาศัยแสวงหานัยทางสังคมทางอ้อมเพื่อรวบรวมเข้าสู่ศูนย์กลางอำนาจของรัฐ รัฐจะมีวิธีการ โน้มน้าวให้ไพร่เกิดความเชื่อและมีค่านิยมที่จงรักภักดีต่อเจ้านาย ด้วยการชู้เลี้ยงกวี และผู้ที่มีความชำนาญ เพื่อผลิตผลงานออกมาสนับสนุนการกระทำของชนชั้นสูง เช่น การแต่งวรรณคดีเพื่อสะท้อนชีวิตของเจ้าหญิงเจ้าชาย ที่ฟังเพื่อ มักมี

แต่เรื่องการทำสงคราม และกามารมย์ มอมเมาสติปัญญา สร้างภาพลักษณ์ของมหาบุรุษ (great-man theory) หรือวีรภักดิ์ริยขึ้นมาเพื่อให้ประชาชนมอใจถวายชีวิต ดังกรณีของบพพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เรื่อง พระประวัติ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมระหว่าง 2 ชั้น นอกจากจะถูกสร้างขึ้นและรวมศูนย์โดยชนชั้นปกครองแล้ว วัฒนธรรมบางประเภทของไพร่ก็ถูกชนชั้นสูงรับ ไปใช้โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการผสมผสานระหว่าง 2 วัฒนธรรม (นิธิ เอียวศรีวงศ์ : 2525) เพลงกล่อมเด็กถือว่าเป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดจากไพร่สู่เจ้า(เกษม บุญศรี:2518) นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เสนอถึงวัฒนธรรมในช่วงคันรัตนโกสินทร์ ที่ถ่ายทอดผ่านทางวรรณกรรม โดยสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เริ่มมีการขยายตัวทางการค้า การส่งออก ด้วยเหตุนี้ ชนชั้นนำในระบบศักดินา จึงทำการเปลี่ยนแปลงตนเองมาเป็นกรรมวิธีอย่างแพร่หลาย เป็นผลให้จารีตทางวรรณกรรมของศักดินาสมัยอยุธยาอ่อนตัวลง ขณะเดียวกันได้รับเอารูปแบบทางวรรณกรรมของประชาชนหรือไพร่ ที่มีลักษณะเด่นของการมีพลัง และสามารถปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมอื่นได้ เช่น งานของสุนทร ภู์ ที่ถูกเสพโดยเหล่ากรรมวิธีด้วยเนื้อหาของบทกวีที่สะท้อนถึงบริบททางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ขณะนั้น ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายว่าในที่สุดด้วยลักษณะทางวัฒนธรรมของกรรมวิธีและไพร่ ที่มีความอ่อนไหวสูงเพื่อจะเข้าหาวัฒนธรรมของชนชั้นสูง ศิลปะต่างๆ เช่น ลำตัด งานของสุนทร ภู์ จึงถูกกลืนไปกับการดูแลตนด้วยงานศิลปะของราชสำนักที่รับเอาจารีตของต่างประเทศเข้ามา ด้วยเหตุนี้ การรื้อฟื้นวัฒนธรรมของระบบ ศักดินา จึงยังคงมีอิทธิพลต่อชนชั้นผู้ถูกปกครองต่อมา อันเนื่องจากวัฒนธรรมและการผลิตของเจ้าสูงกว่า จึงดึงเอาชีวิตชนชั้นกลางที่กำลังพัฒนาหันมาใช้ชีวิตแบบเจ้า และเริ่มหันมาค้ำชูชนชั้นล่างผ่านวัฒนธรรมต่อไปนั่นเอง

ภาวะซบเซาเส้นทางสังคมการเมือง ที่กล่าวมาเกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการควบคุมสังคม โดยรัฐ จากลักษณะทางการเมืองในรูปแบบของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และลักษณะทางสังคมแบบศักดินา การแอบแฝงของอำนาจได้อาศัยเวลาในการพัฒนาและแสวงหาต่อเพื่อสร้างสังคมสำหรับรองรับอำนาจรัฐ ด้วยเหตุนี้ วิถีชีวิตของผู้คนจำนวนมากที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจรัฐ จึงได้ถูกสร้างรูปแบบเฉพาะตัวขึ้นเพื่ออิงประโยชน์ของผู้ปกครอง สังคมไทยในอดีตที่แฝงด้วยนัยทางสังคมของระบบศักดินา จึงมีสภาพเป็นสังคมที่ขัดแย้งในตัวเอง นั่นคือมุมหนึ่งต้องดิ้นรนเพื่อหาเงินนายคุ่มกะลาหัว อีกมุมหนึ่งกลับรู้สึกต่อต้านจากการกดขี่ด้วยการหลบหนี คิดต่อสู้ด้วยความเชื่อ ความแนวคิดของผู้มีบุญ ดังกรณีของกบฏผีบุญและการแสดงความรู้สึกผ่านงานศิลปะ แต่ก็มีบางที่การกัมน้ำรับกรรม เหตุการณ์ต่างๆทางสังคมได้ปรากฏในเพลงกล่อมเด็กซึ่งผู้วิจัยได้นำเอาเนื้อหามาวิเคราะห์ บริบททางสังคมของไทยในอดีต

จากการศึกษาพบว่าเนื้อหาในบทเพลงที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์สามารถเชื่อมโยงไปสู่สภาพทางสังคมไทยในอดีตได้จากการศึกษานัยทางสังคมการเมืองไทยที่ปรากฏอยู่ เช่น เพลงจันทร์เจ้าขา

ที่บ่งบอกถึงนัยทางสังคมการเมืองได้เป็นอย่างดี รวมทั้งบทร้องอื่นที่ซ่อนเร้นไว้ด้วยประโยชน์ต่างๆ ซึ่งเมื่อได้ทำการศึกษาค้นคว้าก็สามารถพบข้อมูลที่สอดคล้องกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ซึ่งมีนัยแฝงอยู่ ทำให้การศึกษาพบว่าสังคมไทยในอดีต มีลักษณะทางสังคมแบบศักดินา แบ่งชนชั้นคนออกเป็น เจ้าขุนนาง ไพร่ และ ทาส โดยการอาศัยพลังความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ อำนาจทั้งหมดอยู่ที่รัฐและกระจายไปสู่มูลนาย ปึงจัยการผลิตทั้งหมด โดยเฉพาะที่ดินเป็นของพระเจ้าแผ่นดิน ความสัมพันธ์ทางการผลิตมีลักษณะเจ้า ขุนนาง และไพร่ ซึ่งไพร่มีหน้าที่รับใช้เจ้านายด้วยระบบการเกณฑ์แรงงาน และส่งส่วย อันนำไปสู่การแสวงหาส่วนเกินของมูลนาย ดังนั้นเจ้านายจึงพยายามสร้างอำนาจและดำรงไว้ด้วยวิธีการต่างๆ ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ชีวิตของไพร่จึงขึ้นอยู่กับเจ้านาย ฉะนั้นจึงมีทั้งไพร่ที่ต้องการหาเจ้านายดีๆ คู่หมั้น และไพร่ที่คิดหลบหนีการเกณฑ์ แต่เนื้อหาของเพลงที่ได้นำมาศึกษามีลักษณะของชีวิตไพร่และบริวารไพร่ (พ่อ แม่ บุตร ภรรยา) ที่สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ที่ยากลำบากมากกว่าภาพของความขัดแย้งทางชนชั้น แต่นัยที่ปรากฏอยู่แสดงถึงความคับแค้นทางจิตใจที่ไม่สามารถต่อสู้ได้ในทางรูปธรรม ในขณะที่ผู้ดีสะสมส่วนเกินจากไพร่ ไพร่เองก็ได้รับการสะสมความเชื่อจากรัฐ ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดความขัดแย้งต่อรัฐ การแสดงออกภายในใจจึงปรากฏออกมาในรูปแบบของนามธรรมที่คลุกเคล้าอยู่กับวิถีชีวิตของไพร่ ซึ่งเป็นการก่อตัวของอุดมคติที่คิดจะต่อต้าน เนื่องจากเรื่องราวต่างๆ ที่พบในเพลงกล่อมเด็กนั้น บางบทเพลงฟังแล้วเกิดความรู้สึกเศร้าไม่ชวนให้เคลือบเคลิ้มชวนหลับ โดยเฉพาะเพลงทางภาคอีสานและภาคใต้ที่เจือด้วยอารมณ์ความคับแค้น เพราะพันธะทางสังคมของพลเมืองที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าวตกอยู่ในสภาพของเมืองขึ้น ในส่วนของเพลงจันทร์เจ้าขานนั้น สิ่งที่เนื้อร้องอ่อนหวานของจากพระจันทร์ก็เป็นสิ่งที่ห่างไกลจากชีวิตผู้คนส่วนใหญ่ของสังคมไทยในอดีต

การศึกษาบริบทการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ของสังคมไทยในอดีต โดยค้นคว้าจากนัยทางสังคมการเมืองที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก สามารถอธิบายถึงแง่มุมทางสังคมและการเมืองที่ตกค้างอยู่ในวัฒนธรรมด้านวรรณกรรมประเภทมุขปะชุธา (Oral literature) อันสะท้อนภาพของสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร ซึ่งชี้ให้เห็นถึงบทบาทแห่ง “อำนาจ” ที่ถูกใช้โดยรัฐบาลราชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้การศึกษาเหตุการณ์ต่างๆ จากเนื้อหาสาระของเพลงกล่อมเด็ก จึงเกิดมิติทางวรรณกรรมดังกล่าว ที่นำมาอธิบายถึงอุดมคติในเพลงกล่อมเด็ก เพื่อศึกษาถึงบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของไทยได้กระจำนึ่งเอง